

ponori i paralelni svetovi

Radivoj Šajtinac: SUZE U LUNAPARKU, »Bratstvo-jedinstvo«, Novi Sad, 1987.

dušan patić

1.

Šesta zbirka pesama Radivoja Šajtinca, pesnika srednje generacije, upoređena sa njegovim dosadašnjim knjigama vidan je pomak u njegovom stvaralaštvu. Pored toga što je zadržao bavljenje metafizičkim temama kroz parodiranje ili reaktualizovanje ideja određene epohe (u »Panglosom izveštaju« 18. vek, ovde ideja romantizma), udaljio se prihvatanjem postmodernističkih težnji od konkretizma (postupak iz prethodne knjige) i vratio metaforici, iščašenju slike, alegoričnosti i specifičnoj refleksivnosti (karakteristično za zbirku »Oružje ljudski ranjeno«).

Šajtinčevo preispitivanje tematike romantičarske tradicije u savremenom kontekstu uslovlilo je i dalju modernizaciju njegovog izraza. U poeziji se ponovo uočavaju pokušaji aktualizovanja nekih romantičarskih principa u skladu sa senzibilitetom vremena (napr. sinkretizam, govor u prvom licu bez patetike, rad na jeziku, ironija).

2.

»Suze u lunaparku« su poetski svet fragmentarnosti, rastrojstva jedinke, gubljenje iluzija o samostalnom podvigu, svet gubitnika. Stvari na nas deluju svojom »visinom širinom (neiskorišćenim mogućnostima) neispunjenim obećanjima«. Svoju funkcionalnost pretvaraju u potrebu. Postaju naš omotač, »umiljate zmijske, domaći bolovi«. Ironična je i sama pomisao »da još uvek smo na svetu«. Daleko je današnji čovek od antičkih junaka ravnih bogovima, koji su, poput Herkulesa krotili Simfalske ptičurine.

Jedinki u takvom svetu preostaje jedino bekstvo u sebe, sećanje na ukroćeno detinjstvo i ograničeni ali bezbedni (ako se ne prekorači u zanosu) krug peska. Ili bekstvo u lunapark, lažni svetlucavi svet, jeftin cilj — šarena laža koja se poistovećuje sa zbiljom, u kojoj mnogo toga ne uspeva iako pokušava i bori se. Ovakvo bežanje nije ništa drugo nego samo-

zavaravanje. U tom rajskom lunaparku, poput insekata skupljenih oko jarkog svetla, i ne pomišlja se na opasnost (»mačke oči (dva zla zarezala«). Čovek je samo »prosta materija, sklop i mera«.

3.

Paralelni svetovi na svakom su koraku. Sve je povezano: ljudi i stvari, Prater i cirkus, mali vo (»kazna (primenjene) umetnosti«) i Orvel, lopta, pesak, idila i siktanje zmijske, dete i 220 volti, Herkul i Milovan Vidaković, frižider i krater Vezuva, Dostojevski i Stiks, »đulici uvojciji/ uveoci i krvava mrlja na stropu«, Kirka i koka-kola.

Čovek je u tom svetu nepestando ugrožen, sa vrlo malim mogućnostima da nadigra zlu sudbinu. Nikakvi razlozi ne vezuju ga za mesto rođenja. Samo mleko je veza, mleko koje sišemo oduvek žedni. Jedinu nadu predstavlja potomstvo, ono još nerodeno, pritajeno, ali koje će se spremno uhvatiti u koštac sa zbiljom. Šajtinčev junak bori se samo sa samim sobom, sa fantazmagorijama, jer na druge pojavnosti još nije spreman.

4.

Radivoj Šajtinac je ovom knjigom na tragu Dušana Matića: svojevrstu metafiziku pretače u muziku stihova na lucidan, prihvatljiv način. Iza njegovih naizgled jednostavnih stihova stoji promišljenost, svaka belina nagoveštava ponore i paralelne svetove.

U odlično ritamski i formalno komponovanim pesmama svaka reč ima svoje srećno pronađeno mesto. Stihovi su raznovrsni: od kratkih, organizovanih u strofe, do dugih nizova. Sve to doprinosi koherentnosti zbirke i utisku koji se nameće: »Suze u lunaparku« kruna su poetskih napora Radivoja Šajtinca i jedno od vrednijih pesničkih ostvarenja ove godine.

(re)produkcija prvih knjiga

Zoran Cerar: ZAMAK ZA NASUMA, Novica Stokić: DUVAČ, Ivana Kladarin: U TOMIMA, Vesna Egerić: O SVEMU ŠTO TE ČEKA, Aleksandar Carić: OSNIVANJE GRADOVA, Stojan Janković: PREBRZA JEVANDELJA, »Prva knjiga Matice Srpske, Novi Sad, 1987. god.

zoran derić

Ni odveć star za mudrijašenje, ni tako gnevan i didaktičan da bih davao lekcije, ali nekima bi valjalo očitati bukvicu, ako ništa drugo bar održati kratak kurs iz poetike i retorike. Ne zagovarom nekakav estetički manifest, umetničke parole, narpotiv, ističem heterogenost postmodernističkog senzibiliteta. Ja sam, poput Helge Finter, za »svijest o današnjici kao carstvu znakova koji umnožavanjem i kombinacijama stvaraju nove realitete«, dodao bih: i nove kvalitete. To je, znam, nerealan zahtevati od prvih knjiga. Zato je ovde pre nego o onom što se samo zamislija da postoji, nego o izvodljivosti i stvarnim literarnim dometima.

Iako izbegavam upotrebu glomaznih kritičkih formulacija i stranih reči (ne samo zbog opasnosti od nerazumevanja, već i zbog mogućih štamparskih grešaka koje se mogu naopako protumačiti), na pojedinim mestima one su neminovne: da bi se izbegla rasprisanost, nepotrebno objašnjavanje, a da se ne ublaži direktnost. Jer hoću da govorim kratko, jasno i (možda pre) glasno o prvim knjigama »Maticе srpske«, sveže objavljenim, a dobrim delom već batanim produktima mlade književnosti na srpskohrvatskom jeziku.

Minus

Pokušaj Zorana Cerara (rođen 1962. u Šentvidu) nazvao bih kreacionizmom, u pogrdnom značenju, jer je u pitanju precenjenost stvaralačkih sposobnosti. Zamisao da se načini neko novo biće (Násum), napiše koherentna knjiga, lepa je ambicija koja se, na žalost, izjalovila: knjiga »Zamak za Násuma« nema ni poetskog dana ni duha. Beživotna je. To nam ne bi mogao biti argument za negaciju da nije Cerarova namera oživljavanje Ničega, namera da se zainteresuje za Nešto, da se stvori Biće. Podizem velika slova za apstraktne pojmove namo da bih se odvojio od Cerarovog učestalog imenovanja istih, profanisanja, nepromišljenost. Njegova knjiga je sva u neodređenostima: neko, nešto, ničiji, nestvoreno, nagoveštaj, niko, nigde; puna neizvesnosti, sumnje, beslečnosti; insistira na osećajnosti (ljubav, sreća, nesreća, tuga, stid) a ustvari je nesenzibilna.

Da je imao više strpljenja i znatiželje, moglo bi mu pomoći poznavanje retorskih figura. Poetskim slikama i metaformama ionako nije naklonjen ili nema dara, zato je njegov jezik tako površan, oskudna leksika. Za početak, evo dva termina iz retorike, oko kojih se vrti Cerarova knjiga (koju ne bih mogao nazvati ni poetskom ni prozom, jer ni jedno od toga nije): amplifikacija i akumulacija.

Akumulacijom, nizanjem pojmova sličnog ili bliskog značenja, ponavljanjem, Cerar nastoji prikazati, dočarati svoje »pesničko biće« (Násuma) što efektivnije. Pojačavanje izražajnosti opširnim opisivanjem, svojstveno je amplifikaciji. Ali Cerar čitaocima ne uspeva da impresionira prostim navođenjem i opštim mestima. Pri tome se, vrlo nevesto, služi sinonimima, atributima, komparacijom, kontrastima.

Cerar je, to mu se mora priznati, literarno osvešćen i još će ponekog zavarati njegov laički donhuanizam, podražavanje Kastanede i budističke misli. Prividan lakonizam, ustvari je ispraznost i nemogućnost izraza. Cerarove predispozicije za pisanje, sudeći po kratkoj biografiji, plodonosnije su u nekom drugom mediju, u novotalasnom angažmanu. Knjiga »Zamak za Násuma« vrlo slaba je kompezacija.

Dva minusa

O poeziji Novice Stokića najbolje progovara ona sama: »Od smrdljike smradnije, / Od čemera čemernije«. Iako tanušan (48 strana) »Duvač« Novice Stokića (rođen 1958. u Makcima kod Velikog Gradišta) obiluje biser-stihovima: »Blenem čamparasto, / Srijam štulavo, Čelom u nepovrat, / Umno u neum, / Čemer života / Za života zebnog, / Zadenut / Korz kapu Zore « i tako u nedogled. Sve same narodske sentence, čist folklor. Pesnik je »Crn ziftosan / Iznutra«, svestan da »Pamet mu / Titra bitka / A plitka«, da njegova usta »Nit govore / Nit romore«. Zato i njegovi čitaoci i eventualni kritičari »Nit se smeju / Nit se cere . . . Nit se kolju / Nit se glože / A množe sek«, množe kao i stihovi, nesputano, zagrcnuti, zablenuiti.

Zahvaljujući izuzetnom sluhu Uredništva Prve knjige i ja čitajući ovu stih-zbirku »Čamim u praznom« i »Vapim sablasno«, ali »Kasno / Kasno«.

U poređenju sa knjigom Zorana Cerara, »Duvač« Novice Stokića je druga krajnost. Dok prvog odlikuje svojevrstna prepotencija, ipak literarna pismenost, drugog karakteriše pasija, poetska želja i mučenje da bi se ista ostvarila. Prvi je odmeren, uzvišen u ideji, a drugi brbljav, podatan banalnostima. Oba su, svaki na svoj način, kao pesnici sterilni, do poslednjeg značenja istog izraza: jalovi, suvi, mršavi, siromašni, uzaludni, nesposobni, neodrživi. Treba ih što pre osloboditi od zaraznih poetskih klica, radi njihovog zdravlja a u korist književnosti.

Prosek

Knjiga Ivane Kladarin (rođena 1959. u Beogradu) računa sa tajnim i skrivenim smislom. Kritičar koji pristane na takvo, analogičko tumačenje, upušta se u potragu za poetskim ključem — uloga argonautsка, nimalo zahvalna. Prinuden je da pođe od simbola i arhetipa. Dva su dominantna, vidljiva i u nazivu pesničkog ciklusa: Leda i labud. Već poznatu priču nema potrebe ponavljati. Uz mit, naravno, idu Frojd i psihonalaiza, uobičajen kontekst za nesvesno i snove.

Poezija Ivane Kladarin mogla bi se iščitavati u jednom ovakvom ključu. Četrdesetak stihova iz naimenovanog ciklusa dobili bi tim težinu, imanentnost, neophodnu značenjsku dopunu. Premda su računali na tu supletivnost, naznačeni kontekst ne može biti naknada za poetsku supstancijalnost koja tu, ipak, izostaje.

Drugi ciklus, po kome je nazvana i knjiga, »U Tomima«, posvećen Ovidiju, izgnanim pesnicima uopšte, poseduju više lirskog naboja. Labud, koji označava samoću, nije samo božja, već i pesnikova ptica. U mitu ona je erotsko nadahnuće. U pesništvu isto potiče od muza. Simbol je iskrenosti, čistote i zaljubljenosti. Beli labud ima izvesnu hrišćansku filozofsku dimenziju: milost, mučeništvo i spokoj. Crni labud, pak, ima obrednu, magijsku funkciju. Ivana Kladarin pišući sledećih trinaest pesama sve to podrazumeva. Čim im se skine simbolička košuljica, učinak koji proizvode njene pesme, vrlo je skroman.

»ON (Nikada nije imao ženu; Nikada nije setao noću; Posedovao je snažan antagonizam prema govoru, govorništvu i govornicima; Nikada nije čitao Frojda; Nikada nije bio nihilista; Samo je jednom podlegao utvarama)«, poslednji i najbolji ciklus u knjizi pokazatelj je nesumnjivo poetskog potencijala Ivane Kladarin. Inventivnosti, prelijanja značenja i višesmislenosti. U tih poslednjih šest tekstova sublimisano je najviše poetske bitnosti i samostalnosti. Eto putokaza!

Oko proseka

O knjizi »O svemu što te čeka« Vesne Egerić (rođena 1962. u Trsteniku, živi i radi u Novom Sadu)